

ТЕОЛОГІЧНА ТЕОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА: ХАРАКТЕРИСТИКА КЛЮЧОВИХ АСПЕКТІВ

Протягом багатьох століть люди живуть під дією норм права, що регламентують ті чи інші аспекти їхнього життя, є підданими або громадянами певної держави. Тому досить логічним є той факт, що з часів глибокої давнини люди замислювалися про причини і передумови виникнення держави та права. Для відповіді на це питання сформульовано низку теорій (концепцій, доктрин). Наявність значної кількості теорій походження держави та права пояснюється тим, що мислителі, які розробляли їх, жили в різних соціальних та історичних умовах, з відмінною ідеологією, віросповіданням і філософськими поглядами.

Вивчення проблематики виникнення держави та права має не лише пізнавальний, а й політико-практичний характер, дозволяє глибше зрозуміти соціальну природу держави та права, їх ознаки та особливості, надає можливість проаналізувати причини й умови їх виникнення та розвитку.

Протягом історії розвитку людства представники кожної з теорій походження держави та права ведуть гострі дискусії, висловлюючи свої погляди та міркування з цього приводу. У гносеологічному плані наявність значної кількості теорій виникнення держави та права свідчить про відносність меж людського пізнання, неможливість створення абсолютної, єдиної теорії з цього питання. Тому кожна з теорій має пізнавальну цінність, оскільки вони доповнюють один одного і сприяють більш повному відтворенню картини процесу походження держави та права. Кожна теорія по-своєму цікава та пізнавальна, але найбільшу увагу привертає теологічна теорія, згідно з положеннями якою держава та право створені Богом [1, с. 30].

З усіх представлених у сучасній юридичній науці теорій виникнення держави та права теологічна є найстарішою. Її суть зводиться до того, що держава та право виникли за Божою волею. З огляду на те, що релігія стоїть у витоків утворення перших держав і перші правові відносини між людьми базувалися саме на ній, то теологічна теорія походження держави та права є найдавнішою. Взагалі релігія – це не випадкова форма світогляду, нав'язана людям філософами, жрецькими, шахраями, тиранами, як вважали багато мислителів минулого. Вона є необхідним продуктом суспільства на певних етапах його розвитку. Релігія необхідно виникає та існує в суспільстві в контексті всесвітньої історії та схильна до змін у відповідності з суспільними трансформаціями. Разом з релігією видозмінюється й поняття права, так як своєму виникненню воно, на думку теологів, зобов'язане релігійній моралі.

Теологічна теорія превалювала у стародавньому світі, в країнах Стародавнього Сходу (Єгипті, Вавилоні, Китаї, Індії, Сирії та інших). Вона утвердилася в багатьох мусульманських країнах, де поняття держави нерозривно пов'язано з ідеєю халіфату – ідеальної форми організації мусульманської громади. Згідно з ісламськими догмами ідея про створення такої держави була виголошена пророку Магомету самим Аллахом.

Згідно з теологічними вченнями держава слугує втіленням божественного провидіння й тому державна влада є вічною та непорушною. Правителі діють від імені бога, їх влада має божественний характер, а закони, які ними видаються, відповідають божественній справедливості. Теологічна теорія знайшла чітке вираження у збережених літературних та історико-правових пам'ятках Стародавнього Єгипту, Вавилону, Індії, Китаю. Її представниками були численні релігійні діячі Стародавнього Сходу, середньовічної Європи (Т. Аквінський, XIII ст.), ідеологи ісламу та сучасної католицької церкви (неотомісти – Ж. Маритен). Теологічна теорія не пояснює конкретних шляхів, способів реалізації божественної волі. У той же час вона відстоює ідеї непорушності, вічності держави, необхідності загального підпорядкування державній волі як владі від Бога, але разом з тим і залежності самої держави від божественної волі, що здійснюється через церкву й інші релігійні організації.

Теологічна теорія наголошує на божественному походженні держави, державної

влади, затверджує та захищає тезу «вся влада від бога». Незважаючи на свій релігійний зміст, ця теорія відображає певні реальні закономірності, а саме – теократичні форми первинних держав (владу жреців, роль храмів, поділ влади між релігійними та адміністративними інституціями). На думку представників цієї теорії, держава – продукт божественної волі, в силу чого державна влада – вічна та непорушна, залежна головним чином від релігійних організацій і діячів, тому кожен зобов'язаний підкорятися главі держави в усьому. Існуюча соціально-економічна та юридична нерівність людей обумовлена тією ж божественною волею, з чим необхідно змиритися і не чинити опору представнику влади Бога на землі. Непослух державній владі може розцінюватися як непокора Всевишньому. Надаючи державі та її правителям (як представникам і виразникам божественних велень) ореол святості, ідеологи цієї теорії підносили їх престиж, сприяли утвердженню в суспільстві порядку, згоди, духовності. У межах теологічної теорії виникнення держави та права особлива увага приділяється місцю та ролі «посередникам» між Богом і державною владою – церкві та релігійним організаціям.

До явних позитивних аспектів теологічної теорії виникнення держави та права відносять: по-перше, сприяння зміцненню громадянської злагоди в суспільстві, посиленню духовності; по-друге, перешкоджання насильству, революцій і громадянських війн, переділу влади та власності[2, с. 101].

До недоліків, слабких сторін цієї теорії відносять те, що вона заснована на вірі (в Бога), а не на перевіреному науковому знанні, тобто ненаукова. Теологічну теорію не можна довести, як і не можна прямо спростувати. Питання про її істинність вирішується разом з питанням про існування Бога, Вищого Розуму, тобто це в кінцевому підсумку питання віри[3, с. 31].

Таким чином, теологічні вчення про державу та право у процесі еволюції державно-правового ладу суспільства здійснили як позитивний, так і негативний вплив на розвиток політико-юридичної думки. Перша з цих рис несла в собі оздоровлення духовного клімату націй, а також повагу до права, породжену острахом гріха та загального осуду (в період становлення права ще занадто сильно відчувався вплив звичаїв і традицій). Негативний аспект полягав в тому, що церква часто зловживала своєю правотворчої владою, пригнічуючи вільнодумство і прогрес цивілізації і тим самим гальмувала формування раціоналістичних правових засад. З розвитком і зміцненням права змінюються поряд з ним і релігійні погляди народів. В одних країнах вони відійшли на другий план (Західна Європа), в інших – були піддані процесу викорінення, в третіх – до теперішнього часу мають істотне значення (країни мусульманського світу). Теологічна теорія виникнення держави та права не є науковою, оскільки завідомо спирається не на знання в їх звичайному розумінні, а на віру в бога, її не можна ні довести, ні спростувати поза вирішення питання про існування бога. Теологічна теорія стоїть ніби осторонь від інших концепцій, у своїй основі вона не має достовірних історичних фактів, науково обґрунтованих положень, а лише ґрунтується на вірілюдейу твердження про те, що держава та право є божественними проявами.

Список використаних джерел:

1. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова та ін.] ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. – К. : НАВС, Освіта України, 2017. – 320 с.
2. Теорія держави та права : підруч. / [Є. О. Гіда, Є. В. Білозьоров, А. М. Завальний та ін.] ; за заг. ред. Є. О. Гіди. – К. : ФОРМ О. С. Ліпкан, 2011. – 576 с.
3. Гусарев С. Д. Теорія права і держави : навч. посіб. / С. Д. Гусарев, А. Ю. Олійник, О. Л. Слюсаренко. – К. : Правова єдність, 2008. – 270 с.

Курсант 2-го курсу ННІ № 3 НАВС

Кислицька Наталія Володимирівна
ВИРІШЕННЯ ТА ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЮРИДИЧНИХ КОНФЛІКТІВ: СУЧАСНІ
АСПЕКТИ РОЗУМІННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ